

Naslov članka/Article:

STO LET OD PRIKLJUČITVE PREKMURJA K MATIČNEMU NARODU

A HUNDRED YEARS SINCE PREKMURJE ANNEXATION TO MOTHERLAND

Avtor/Author:

Mag. Bernarda Roudi

DOI:

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Zgodovina v šoli št. 2/2018, letnik 26

ISSN 1318-1416

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2018

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/zgodovina-v-soli/>

Mag. Bernarda Roudi
Osnovna šola Kapela

STO LET OD PRIKLJUČITVE PREKMURJA K MATIČNEMU NARODU

Mag. Bernarda Roudi
The Kapela Primary School

A HUNDRED YEARS SINCE PREKMURJE ANNEXATION TO MOTHERLAND

POVZETEK

Prekmurški Slovenci ob koncu prve svetovne vojne, novembra 1918, nikakor niso bili pripravljeni na priključitev k matičnemu narodu. Pokrajino je od leta 1917 naprej zajelo deklaracijsko gibanje za avtonomijo znotraj Avstro-Ogrske, gibanje za ohranjanje slovenstva pa je bilo prisotno vse od protireformacije naprej, ko so temelje prekmurškemu jeziku postavili prekmurski protestantski pisci: Ferenc Temlin, Mihail Sever ter Števan Küzmič. Za uporabo prekmurščine so si prizadevali tudi katoliški duhovniki, med njimi predvsem Mikloš Küzmič, Franc Ivanocy in Jožef Klekl, ki si je z uredništvom Novin prislužil naziv narodni buditelj prekmurških Slovencev. Prizadevanja za združitev prekmurških Slovencev so bila prisotna že ob revoluciji 1848, ko sta tako avtor programa Zedinjene Slovenije Matija Majar Ziljski kot tudi štajerski Slovenec Oroslov Caf zahtevala vključitev prekmurških Slovencev v skupno državo. Prekmurški Slovenci so bili tudi med udeleženci prvega slovenskega tabora avgusta 1868 v Ljutomeru. Od oktobra do decembra 1918 so v pokrajini potekali trije shodi v podporo priključitvi k matičnemu narodu, vojaško zasedbo pokrajine pa so Maistrovim borcem preprečile slovenska narodna vlada v Ljubljani ter srbska vrhovna komanda in francoska vojaška misija, ki sta bili vezani na beograjsko premirje z dne 13. novembra 1918. Prekmurje je dobilo meje leta 1919 in 1920. Saint-germainška mirovna pogodba je 10. septembra 1919 do-

ABSTRACT

At the end of WWI in November 1918, the Slovenes in the Prekmurje region were opposed joining their motherland. Since 1917, the region was overflowed with declaration movement for autonomy within the Austro-Hungarian Empire, while movement for the preservation of Slovenian nation had been present ever since Counter-Reformation, when the foundation of Prekmurje language was set by Prekmurje protestant writers: Ferenc Temlin, Mihail Sever and Števan Küzmič. Catholic priests, especially Mikloš Küzmič, Franc Ivanocy and Jožef Klekl, who as the editor of Novine newspaper gained the title of the person who raised national identity awareness in Prekmurje Slovenes, strived to establish the use of the Prekmurje language. The strivings for the annexation of Prekmurje Slovenes were present as early as in the 1848 revolution, when the author of the United Slovenia program, Matija Majar Ziljski, and the Styrian Slovene Oroslov Caf demanded the annexation of the Prekmurje region to the Slovene territory. The Prekmurje Slovenes were among the participants of the first Slovene rally in August 1868 in Ljutomer. From October to December 1918, three rallies in the support of annexation to motherland held place, and while Maister wanted to occupy the region with his military, he was not allowed to proceed with his plans by Slovene national government in Ljubljana, Serbian supreme command and French military mission which

ločila mejo z Republiko Avstrijo po reki Kučnici, meja z Republiko Madžarsko pa je bila zaradi socialistične revolucije v tej državi podpisana šele 4. junija 1920. Zasluge za priključitev Prekmurja k matici ima najprej ameriški izvedenec major Douglas W. Johnson, ki je maja 1919 v Parizu dal predlog, da naj meja poteka severno od Mure. Predlog je bil dan na dnevni red Vrhovnega sveta dne 9. julija 1919 in pariška mirovna konferenca je odločila, da meja poteka po razvodnici med Rabo in Muro. S tem je devet pretežno slovenskih vasi skupaj z Monošтром (Szenegothárd) pripadlo Madžarski, Prekmurje pa Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev. Vest o razmejitvi na razvodnici med Muro in Rabo je med člane jugoslovanske delegacije prispela 4. avgusta, v Beograd pa 6. avgusta, že 12. avgusta 1919 pa je redna vojska Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev pod poveljstvom generala Krste Smiljanića vkorakala v Prekmurje. Dne 17. avgusta 1919 je bila oblast predana civilnemu komisarju, kar Prekmurci danes praznujejo kot praznik priključitve k matici. Razmejevanje med Madžarsko in Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev je trajalo od leta 1921 do leta 1924, ko so na območju k. o. Trdkova postavili tromejni kamen. Grb Republike Slovenije je bil nameščen leta 1993.

Ključne besede: prekmurški jezik, priključitev Prekmurja, Porabje, Trianonska mirovna pogodba, tromeja

had to obey the Beograd ceasefire treaty of 13 November 1918. Prekmurje gained its borders in 1919 and 1920. On 10 September the peace treaty of St. Germain determined the border with Austria on the Kučnica river, while the border with Hungary was not signed until 4 July 1920 due to socialist revolution in the country. American expert, Major Douglas W. Johnson, is foremost credited for the annexation of Prekmurje to its motherland. In May 1919 he suggested in Paris that the border be northern from the river Mur. The suggestion was included in the agenda of the Supreme Council on 9 July 1919 and the Paris Peace Treaty determined that the border is to be set between the rivers Mur and Raba. With that, nine predominantly Slovene villages including Monošter (Szenegothárd) fell under Hungary, while Prekmurje was now a part of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes. The news about the border between Mur and Raba reached the Yugoslav delegation on 4 August, and the city of Beograd on 6 August, and so on 12 August the regular army of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes under the command of General Krsta Smiljanić marched into Prekmurje. The authority was handed over to the civil commissioner on 17 August, which is the day on which the people of Prekmurje nowadays celebrate their holiday of annexation to motherland. The setting of the border between Hungary and the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes lasted from 1921 to 1924, when a tripoint border stone was erected in the village of Trdkova. The coat-of-arms of the Republic of Slovenia was imbedded in 1993.

Keywords: Prekmurje language, Prekmurje annexation, Porabje region, the Treaty of Trianon, tripoint

UVOD

Prispevek govori o dogodkih v Prekmurju v prelomnih letih 1918–1920 in je posvečen 100. obletnici združitve Prekmurcev z matičnim narodom. Nastal je z namenom, da se osvetlijo dogodki, ki so zaznamovali Prekmurce ob koncu prve svetovne vojne, prizadevanja Maistrovih borcev za priključitev Prekmurja in tako združitve Prekmurcev z matičnim narodom. Prekmurci so čas prve svetovne vojne v letih 1914–1918 preživljali v pomanjkanju in v strahu za svoje sinove, ki so se kot ogrski vojaki borili predvsem na vzhodni fronti proti carski Rusiji, na Balkanu in z odprtjem soške fronte tudi na tem bojišču. Število žrtev med njimi znaša več kot 2000 in nanje spominja 11 spominskih obeležij v pokrajini. V letih 1917–1918 so Prekmurci podpisovali majniško deklaracijo in se kot posamezniki prostovoljci pridružili Maistrovim borcem. Prizadevanja za združitve

Prekmurja so bila prisotna že v času revolucionarnih dogodkov leta 1848 ter v času taborskega gibanja, ko se je prvega slovenskega tabora v Ljutomeru udeležila tudi številna delegacija Prekmurcev. V prelomnih letih 1918–1919 je bilo glavno žarišče priključitve v Beltincih.

PRIZADEVANJA ZA PRIKLJUČITEV PREKMURJA K MATIČNEMU NARODU

Ob razpadu Avstro-Ogrske oktobra 1918 prekmurški Slovenci nikakor niso bili pripravljeni na priključitev k matici. Poglavitni vzrok za to je bil dolgotrajni madžarski nacionalizem, katerega nosilci so bili poleg madžarskega plemstva tudi meščani s svojo ideologijo o integriteti ozemlja krone svetega Štefana. Dodatno je k temu prispevala še madžarska zakonodaja, ki je že s kazenskim zakonom iz leta 1878 preganjala vsako delovanje, ki bi kakor koli nasprotovalo madžarizaciji.¹ Šole so bile v pokrajini brez izjeme pomadžarjene s t. i. Apponyijevim šolskim zakonom iz leta 1907, ki je zahteval, da so morale biti vse vrste šol izključno madžarske. Ker pa so otroci obiskovali šole le do dopolnjenega 12. leta starosti in še to le v času od novembra do aprila, šolski zakon ni dosegel zelenega učinka. Ker večina prebivalcev ni obvladala madžarščine, je bil jezik pri verskih obredih tako pri katoliških kot evangeličanskih izključno slovenski.

Temelje prekmurskemu slovenskemu narečju so med evangeličanskimi duhovniki postavili Ferenc Temlin,² Mihail Sever ter Števan Küzmič, ki je izdal *Abecednik in Katekizem* v prekmurskem jeziku. Za uporabo prekmurščine so si prizadevali tudi katoliški duhovniki, med njimi predvsem Mikloš Küzmič, ki je leta 1780 izdal molitvenik *Knjiga molitvena z dvojnimi pridavakom na hasek slovenskega naroda*.³ Küzmičev molitvenik je bil med verniki v uporabi vse do leta 1931, ko je bil izdan še zadnjič. Poleg Mikloša Küzmiča, ima med katoliškimi duhovniki zaslug za ohranitev prekmurščine tudi tišinski duhovnik in narodni buditelj Franc Ivanocy, ki je konec 19. stoletja za potrebe osnovnega šolstva izdal prevod Gerelyjeve *Male biblie z kejpami ali Zgodbe zveličanja za malo dečico* (za I.–II. razred, Sombotel, 1897, 2. nat. 1898; za III.–V. razred 1898) ter med ljudstvom širil nabožne knjige Mohorjeve družbe. Ivanocy je svoje delo nadaljeval v sodelovanju z Jožefom Kleklom,⁴ ki si je s svojimi prizadevanji za ohranitev domače besede med prebivalci ter z uredništvom Novin prislužil naziv narodni buditelj prekmurskih Slovencev. Posamezni pisci so si prizadevali približati prekmursko narečno besedo slovenskemu knjižnemu jeziku, predvsem Novine pa so se mu približale tudi z uveljavitvijo gajice. Tako je tisk v domačem prekmurskem jeziku bistveno pripomogel k temu, da prekmurški Slovenci niso podlegli pritisku madžarizacije. Imenovali so se Slovenci in so odklanjali ime Vendi, ki so jim ga vsiljevali Madžari.

Prizadevanja za združitev prekmurskih Slovencev so bila prisotna že ob revoluciji 1848, ko sta tako avtor programa Zedinjene Slovenije Matija Majar Ziljski kot tudi štajerski Slovenec Oroslov Caf zahtevala vključitev prekmurskih Slovencev.⁵ Tudi kartograf Peter Kozler je na svojem zemljevidu Prekmurje označil kot slovensko jezikovno ozemlje. Prekmurce so k narodni in jezikovni skupini Slovencev prištevali tudi številni pisatelji in znanstveniki, kot so: Franc Miklošič, Stanislav Škrabec, Josip Jurčič, Fran Levstik, Božidar Raič, prof. dr. Matija Slavič ter zgodovinar dr. Fran Kovačič.⁶ Prekmurški Slovenci so svoje prizadevanje za združitev v zedinjeno Slovenijo izražali že pred več kot 150 leti, ko so se udeležili prvega slovenskega tabora avgusta leta 1868 v Ljutomeru. Takrat je bila z

¹ Ude, L. (1979). Boj za severno slovensko mejo 1918–1919 v Prekmurju. Spominski zbornik ob 60-letnici bojev za severno mejo. Maribor: Založba Obzorja, str. 112. (dalje Ude, 1979).

² Franc Temlin je začetnik prekmurske književnosti, leta 1715 je v Halleju izdal priredbo Lutrovega Malega katekizma z naslovom *Mali Katechismus, touje tou krátkí návuk vore kerschanszke dávno nigda ...*

³ Ude, 1979, str. 114.

⁴ Prav tam.

⁵ Ude, 1979, str. 115.

⁶ Tako Kovačič kot Slavič sta bila leta 1919 člana etnografske sekcije jugoslovanske delegacije na pariški mirovni konferenci, kjer sta utemeljevala zahteve jugoslovanske delegacije po priključitvi prekmurskih Slovencev.

levega brega Mure najštevilčnejša delegacija iz beltinske župnije in tudi v prelomnih letih 1918–1919 so bili Beltinci glavno žarišče pobud za priključitev k matici.

Dne 20. oktobra 1918 je v Murski Soboti prišlo do zborovanja, kjer so udeleženci shoda protestirali proti Madžarski in zahtevali združitev z matico. Soboškemu shodu sta nato sledila še shoda v Ljutomeru 3. novembra in v Radgoni 26. decembra. Prekmurci so na vseh shodih izjemno številčno zahtevali združitev Prekmurcev z novo jugoslovansko državo. Edina vojaška zasedba Prekmurja pa se je zgodila pod vodstvom Jožefa Godine, Maistrovega borca z Bistrice, ki je s prostovoljci iz treh Bistic v božičnih dneh leta 1918 poskušal vojaško zasesti pokrajino.⁷ Med številnimi prostovoljci so bili tudi Ivan Jerič, Miško Kuhar in Mihael Erjavac. Generalu Maistru so vojaško zasedbo Prekmurja prepredčevali: slovenska narodna vlada v Ljubljani, srbska vrhovna komanda, ki je bila vezana na beograjsko premirje z dne 13. novembra 1918, in francoska vojaška misija, ki se je čutila vezana na prej omenjeno beograjsko premirje.⁸

PREKMURJE DOBI MEJE LETA 1919 IN 1920

Z izrazom Prekmurje označujemo teritorialno zaokroženo pokrajino med Muro in Rabo, ki je šele od leta 1919 spadala v okvir najprej Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, nato v okvir Kraljevine Jugoslavije, Socialistične federativne republike Jugoslavije in od leta 1991 Republike Slovenije. Meje s sosednjima državama – z Republiko Avstrijo in Republiko Madžarsko – so bile določene po prvi svetovni vojni.

Porabje je teritorialno zaključeno območje vaških naselij: Andovci, Števanovci, Verica, Ritkarovci, Slovenska ves, Gornji in Dolnji Senik ter mesta Monošter ob reki Rabi, ki je po prvi svetovni vojni z določilom Trianonske mirovne pogodbe ostalo na Madžarskem.

Saintgermainška mirovna pogodba je 10. septembra 1919 določila mejo z Republiko Avstrijo po reki Kučnici vse od tromeje med Avstrijo, Madžarsko in takratno Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev na območju katastrskih občin Suhi Mlin, Gornji Senik in Trdkova. Meja z Republiko Madžarsko je bila zaradi socialistične revolucije v tej državi podpisana šele 4. junija 1920. Tako je s Trianonsko mirovno pogodbo Madžarska izgubila 70 % ozemlja bivše ogrske polovice prejšnje monarhije in 7,5 milijona prebivalcev.⁹ Del Trianonske mirovne pogodbe zadeva tako tudi teritorialno razdelitev med Madžarsko in Kraljevino SHS. Premirje med Ogrsko kot poraženim delom tedaj že razpadle Avstro-Ogrske in antantnimi silami je bilo sklenjeno 7. novembra 1918, podpisano pa 13. novembra v Beogradu.¹⁰ Demarkacijska črta je določila, da ozemlje med Rabo in Muro pripade Ogrski. Ker pa so na tem ozemlju živeli Slovenci, je delegacija Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Parizu zahtevala, da se to ozemlje osvobodi ogrske nadoblasti. Zastopniki velesil so delegacijo prvič zaslišali 18. februarja 1919. Kmalu zatem pa je madžarska vlada odstopila in oblast je 21. marca 1919 prevzela proletarska revolucionarna vlada Bele Kuna.¹¹ Sovjetska oblast, ki jo je Lenin postavil na Madžarskem s 70.000 vojaki Rdeče armade iz Rusije, je bila v nasprotju z interesi antante, zato so pogajanja za to ozemlje zastala. Dogovori so se nadaljevali šele maja in 20. maja 1919 je ameriški izvedenec major Douglas W. Johnson v Parizu dal predlog, da naj meja poteka severno od Mure. Predlog je bil dan na dnevni red Vrhovnega sveta dne 9. julija 1919 in pariška mirovna konferenca je odločila, da meja poteka po razvodnici med Rabo in Muro. S tem je devet pretežno slovenskih vasi skupaj z Monoštrom (Szenyotthárd) pripadlo Madžarski. Zad-

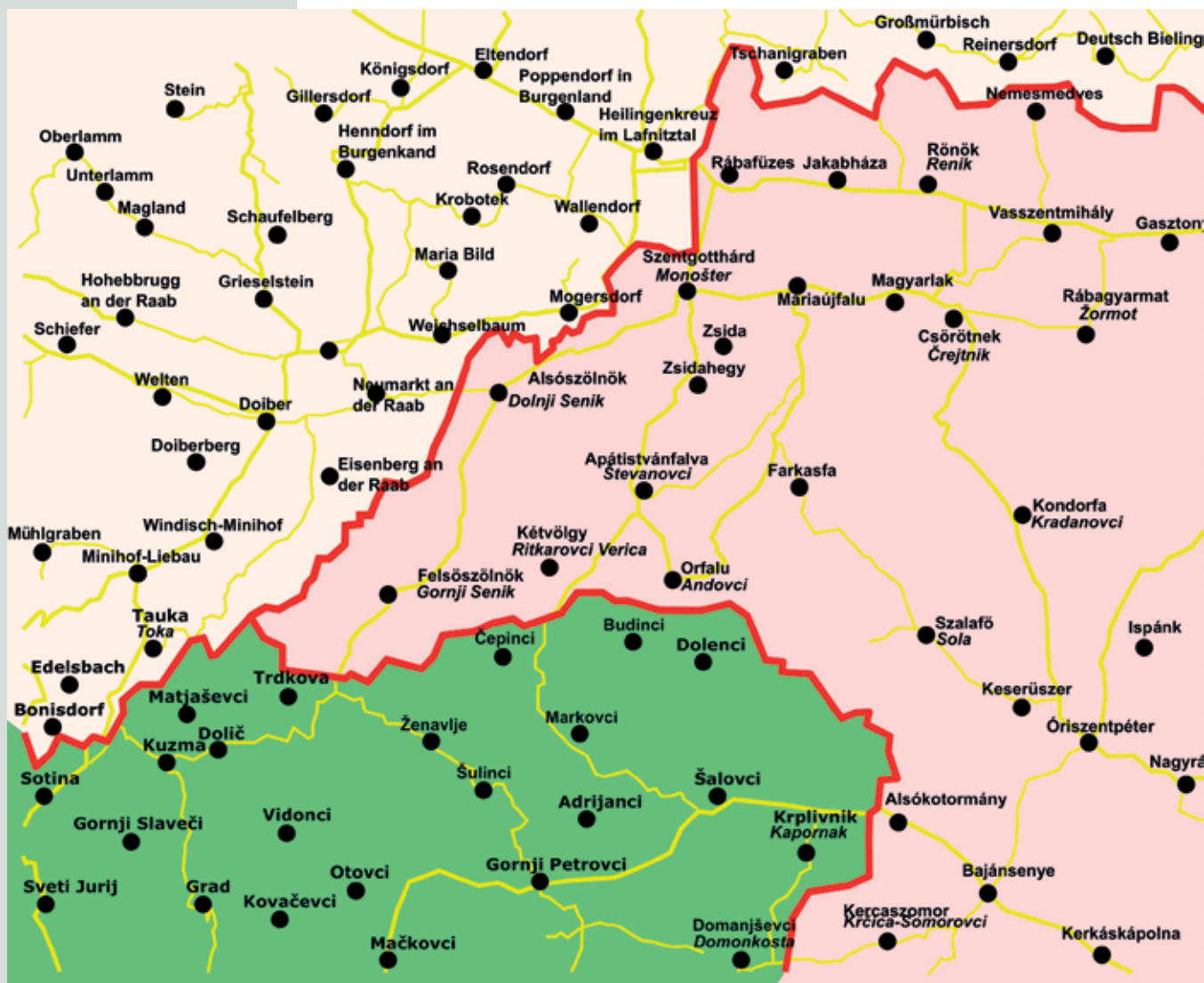
⁷ Ude, 1979, str. 115.

⁸ Prav tam, str. 116.

⁹ Ružič, A. Čepinci – zapiranje mejnega prehoda. Dostopno na: https://www.google.si/search?q=potek+sen%C5%B8ermenske+meje+v+prekmurju&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b-ab&gws_rd=cr&dc=0&ei=01JSWuj_BMTVwQK-tw5r4Bg, dostop: 28. 5. 2016, (dalje, Ružič, 2016).

¹⁰ Ružič, 2016.

¹¹ Bela Kun je bil madžarski politik, ustanovitelj Komunistične partije Madžarske, v madžarski sovjetski republiki 1919 je bil ljudski komisar za zunanje zadeve. V stalinističnih čistkah je bil obsojen na smrt in ustreljen leta 1939.

Naselja ob tromeji.
(Avtor: dr. Anton Polšak.)

nje štetje Slovencev na Madžarskem je bilo leta 1920, ko se je za Slovence izreklo 6087 prebivalcev.¹² Pozneje se ime Slovenci več ni omenjalo, saj so Madžari zanje uporabljali zaničljiv izraz Vendi.

Ob tromeji se na slovenski strani nahaja naselje Trdkova, na avstrijski Minihof-Liebau ali Suhi Vrh, Sankt Martin an der Raab ali Sv. Martin ter Jennesdorf ali Ženavci. Na madžarski strani so to porabske vasi: Felsőszőlő ali Gornji Senik, Kéthölg ali Verica-Ritkarovci ter Orfalu ali Andovci.

Dne 16. julija je jugoslovanska delegacija prosila predsednika mirovne konference Clemenceauja, naj pooblasti vlado Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, da z vojsko zasede Prekmurje do dogovorjene črte. Pri tem se je sklicevala na antanti zelo ugodno struno o trpljenju Prekmurcev pod boljševiško vlado. Vrhovni svet je ta predlog sprejel 1. avgusta 1919. Tega dne, po intervenciji romunskih in češkoslovaški sil, je v Budimpešti sovjetska vlada odstopila.

Vest o razmejitvi na razvodnici med Muro in Rabo je med člane jugoslovanske delegacije prispela 4. avgusta, v Beograd pa 6. avgusta. Dne 20. avgusta 1919 je redna vojska Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev pod poveljstvom generala Krste Smiljanića vkorakala

v Prekmurje. Prišli so iz smeri Maribora (poveljnik je bil polkovnik Vladimir Uzorinac), ljubljanski vojaški oddelki so prišli prek Ljutomera, tistim iz zagrebske smeri, ki so prišli prek Murskega Središča in Kobilja, pa so priskočile na pomoč prekmurska, hrvaška in primorska prostovoljska legija. Dne 13. avgusta 1919 so jugoslovanske čete svojo nalogo opravile: zasedle so ozemlje, ki ga je določil Vrhovni svet v Parizu. Upiral se jim ni nihče. Slovensko in madžarsko prebivalstvo (po prvi uradni jugoslovanski statistiki iz leta 1921 je bilo v Prekmurju 74.432 Slovencev in 14.413 Madžarov)¹³ je prihod jugoslovanske vojske povsod mirno sprejelo, ob nekaterih obmurskih krajih celo slovesno in gostoljubno.

Miroslav Kokolj v knjigi *Prekmurški Slovenci od narodne osvoboditve do nacistične okupacije 1919–1941*, izdani v Murski Soboti leta 1984, piše: »Dne 1. avgusta 1919, ko je v Budimpešti odstopila sovjetska vlada, je Vrhovni svet mirovne konference v Parizu končno sklepal o Prekmurju; zavrnil je predlog jugoslovanske delegacije, ki je zahtevala mejo ob Rabi, pooblastil pa je Kraljevino SHS, da zasede Prekmurje do črte, ki so jo določili že 9. julija 1919, to je do razvodnice med Muro in Rabo... Dne 12. avgusta 1919 je redna vojska Kraljevine SHS pod poveljstvom generala Krste Smiljaniča vkorakala v Prekmurje. Od Radgone so prišle čete, poslano iz Maribora pod poveljstvom podpolkovnika Vladimira Uzorinca. ... Ker zasedeno Prekmurje še ni imelo dokončnih meja, je začasno ostalo pod vojaško upravo. Tej je bil kot civilni komisar dodeljen dotedanji mariborski okrajni glavar dr. Srečko Lajnšič, ki se je že 12. avgusta popoldne pripeljal v Soboto iz Maribora z antantno misijo. V začetku je uradoval v Radgoni. Eden njegovih prvih aktov je bil razglas, s katerim je Prekmurcem naznanil zasedbo njihove krajine z jugoslovansko vojsko kot izvršitev odločbe mirovne konference.«¹⁴

Slovesno je bilo 17. avgusta 1919 v Beltincih po maši pred cerkvijo, kjer je bila velika ljudska proslava osvoboditve, združena z izročitvijo Prekmurja civilni oblasti. Univerzitetni profesor dr. Matija Slavič, izvedenec za Prekmurje na mirovni konferenci v Parizu leta 1919, je v knjigi *Prekmurje*, izdani v Ljubljani leta 1921, med drugim zapisal: »Po sklepu vrhovnega sveta v Parizu z dne 1. avgust 1919 so jugoslovanske čete vkorakale v Prekmurje dne 12. avgusta t. i. odpora ni bilo veliko. ... Prekmursko prebivalstvo je posebno v Murski Soboti, v Dolnji Lendavi, v Beltincih, v Srednji in Gornji Bistrici sprejelo rešitelje izredno slovesno in gostoljubno. V nedeljo, dne 17. avgusta 1919, se je vršil po zahvalni službi božji v Beltincih pred cerkvijo velik ljudski tabor, na katerem je govoril med drugim tudi narodni voditelj prekmurskih Slovencev, Jožef Klekl st., ki je navduševal Prekmurce »za vero in ljubav do materinega jezika«. Tisočera množica mu je klicala: »Obečamo, obečamo!«¹⁵

Po dolgotrajnem zavlačevanju so ogrski delegati 4. junija 1920 Trianonsko mirovno pogodbo s protestom podpisali in meja z Madžarsko je bila določena. Mirovna pogodba, njen 27. člen, je določila mejo med Ogrsko ter Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev, in sicer 10 km južno od Monoštra po črti, ki je delila porečje Rabe in Mure, od tod proti jugu od kote 295, približno 16 km severovzhodno od Murske Sobote, po črti vzhodno od krajev Veliki Dolenci, Hodoš, Krplivnik, Domanjševci in Središče, vendar zahodno od Kotormanya in Somorovcev (Somoróc) po črti vzhodno od Kobilja, Žitkovcev (Zsitkoc), Kamovcev (Kámaháza), Genterovcev (Gönterháza), Mostja (Hidvég), Čentibe (Csente), Pinc (Pince), toda zahodno od krajev Lendvajakabfa, Bödeháza, Gaborjánháza, Dedes, Lendvájfalu in od tod dalje po toku Ledave in Mure ter po nekdanji hrvaški meji.¹⁶

Četrty del te pogodbe govori o zaščiti manjšin. Ogrska se je v pogodbi morala obvezati, da bo glede življenja svoje prebivalstvo vsestransko zaščitila ne glede na rojstvo, narodnost, jezik, raso ali vero. Nikjer ne bo omejena uporaba katerega koli jezika kakor tudi ne tis-

Dr. Matija Slavič, pogajalec Kraljevine SHS na mirovni konferenci.

(Vir: https://sl.wikipedia.org/wiki/Matija_Slavi%C4%8D#/media/File:Matija_Slavi%C4%8D.jpg, dostop 18. 12. 2018.)

¹³ Prav tam.

¹⁴ Kokolj, M. (1984). *Prekmurški Slovenci od narodne osvoboditve do nacistične okupacije 1941–1945*. Murska Sobotica: Pomurska založba, str. 19.

¹⁵ Slavič, M., (1999). *Naše Prekmurje*, zbrane razprave in članki, Murska Sobotica: Pomurska založba, str. 44.

¹⁶ Ružič, 2016.

Potek meje.

(Avtor: dr. Anton Polšak.)

kana beseda. V osnovnih šolah si bodo otroci nemadžarske narodnosti lahko pridobili osnovno izobrazbo v domačem jeziku. Vse to pa ne bo omejevalo ogrske vlade, da ne bi uvedla madžarskega uradnega jezika tudi na dvojezičnem območju. Dejanske razmere so bile v naslednjih letih drugačne. Dne 15. novembra 1920 je madžarski parlament v Budimpešti ratificiral Trianonsko mirovno pogodbo. Čeprav trianonska meja še ni bila zakoličena in je o njej še dolgo tekla pravda, je ratifikacija precej pripomogla k ustalitvi razmer. Ljudstvo je vse bolj zaupalo novi upravi, čeprav je bila iredenta močna še leta. A meja je ostala. In z njo vsi problemi, ki so zarezali v življenje ljudi ob njej.

Katoliški duhovnik Jožef Klekl je leta 1920 javno zastopal program prekmurske avtonomije zaradi gospodarskih, jezikovnih, verskih in drugih posebnosti. Neznani avtor je v

uvodniku Kleklovih Novin zapisal: »Nikdar ne pozabimo svojega programa, šteri šče siromaka delavca, kmeta podpirati, ne pa velike kapitaliste, verižnike. Nikdar ne odstopimo od svoje zahteve, štera šče vsem veroizpovedim, katoličanom ino evangeličanom zasigurati versko slobodo i nikdar za pravo ne spoznamo tisto sokolsko vzgojo štera trga vero iz srca dece. Avtonomijo ... Prekmurske županije, s posebnimi pravicami, enakopravnost, našega domačega jezika, dokeč ne postane zglajeni književni jezik.¹⁷ Zahteve je odklonil beograjski parlament.

Razmejevanje med Madžarsko in Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev je trajalo od leta 1921 do leta 1924, ko so postavili tromejni kamen. Vsaka stran piramide nosi grb ene od mejnih držav, obrnjen v smeri te države, ter letnico določitve državne meje (10. 9. 1919 in 4. 6. 1920). Tako je na avstrijski strani letnica sa-intgermainske konference, na madžarski trianonske, na slovenski obeh.

Tromejnik je 31. maja 1924 na sedanjo mesto postavila mednarodna razmejitevna komisija. S Trianonsko mirovno pogodbo 4. junija 1920 je bilo Prekmurje dokončno vključeno v jugoslovansko državo. Slovenski grb je bil nameščen leta 1993. Tromejnik stoji severno od vasi Trdkova.

Nepredušno so prekmursko-madžarsko mejo od tromejnika v Trdkovi do Lendavskega kota zaprli v času Informbiroja leta 1948, ko je Stalin obtožil Tita zaradi sodelovanja z Zahodom in je Jugoslaviji grozila intervencija sil Varšavskega pakta. Do tega sicer ni prišlo, toda meja je ostala še naprej zaprta. Kazalo je, da se bo z demokratičnimi spremembami na Madžarskem leta 1956 meja začela odpirati, toda Sovjetska zveza tega ni dovolila. Sovjetska vojska je madžarsko protisovjetsko revolucijo krvavo zadušila in Madžarska je postala s Sovjetom podložno vlado Jánoša Kádárja¹⁸ poslušni satelit Sovjetske zveze. Tako je bilo vse do leta 1990, ko je Sovjetska zveza zaradi nevzdržne diktature, siromaštva in popolnega razkroja državne ekonomije, po glasnosti in znameniti perestrojki, razpadla in se je začel razkrajati komunizem.

Muzej »železne zavese« v Števanovcih (Apátistvánfalva) je edinstven v Evropi, živi pričevalec obdobja hladne vojne, vsekakor vreden ogleda – v spomin in opomin. Osnovni namen železne zavese je bil preprečiti beg ljudi iz komunističnega tabora v razviti, svobodnejši svet. Po petnajstih letih, ko je demokratična madžarska oblast dala odstraniti »železno zaveso« in jo danes zaraščajo trave in grmičevje, je ta mrtvi pas še viden, toda narava ne pozna meja. Danes ta pas zarašča grmičevje in gozdno drevje in na njem se ustvarja edinstven habitat različnega rastja, ki je dobilo že institucionalno formo z imenom Evropska zelena vez, ki je dolga 6800 km in poteka skozi 23 evropskih držav ter je najdaljši sistem habitatov v Evropi. V Sloveniji poteka po meji z Italijo, Avstrijo in Madžarsko v dolžini 650 km. Ljudje na tem območju hranijo v spominu številne zgodbe, ki so zaznamovale tako njih kot način življenja v teh krajih.

Tromejni kamen iz leta 1924.

(Fotografija: Bernarda Roudi, osebni arhiv.)

Muzej železne zavese v Števanovcih.

(Fotografija: Bernarda Roudi, osebni arhiv.)

¹⁷ Mayer, L., Molnár, A. idr. (2008). Viri za zgodovino Prekmurja. Slovenski prevod: Magda Berden. Szombathely: Arhiv županije Vas; Zalaegerszeg: Arhiv županije Zala, str. 328.

¹⁸ János Kádár je bil madžarski komunistični politik, aktiven leta 1956, ko je zatrl madžarsko revolucijo.

V letu 2019 bomo obeležili 100. obletnico priključitve Prekmurja k matičnemu narodu. Od leta 2006 praznujemo 17. avgust – dan priključitve Prekmurja kot državni praznik. V Črenšovcih sta postavljena spomenika Jožefu Kleklu, narodnemu buditelju, in Josipu Godini, Maistrovemu borcu. Spominsko obeležje Ivanu Jeriču, Maistrovemu borcu in domoljubu, stoji v njegovem rodnem Dokležovju, kjer vsako leto junija potekajo Jeričevi dnevi. Prav gotovo bi si spominsko obeležje za zasluge priključitve Prekmurja na mirovni konferenci zaslužil tudi dr. Matija Slavič. Upajmo, da se bo to zgodilo v prihodnjem slavnostnem letu, ko bo osrednja slovesnost v Beltincih.

SKLEP

Preučevanje prve svetovne vojne ter priključitve Prekmurja k matičnemu narodu leta 1919 je bilo v 20. stoletju po krivem odrinjeno na rob. Tudi v 21. stoletju opažam, da tako vloga Prekmurcev v prvi svetovni vojni kot tudi njihova prizadevanja za združitev k matičnemu narodu v učbenikih nista dobila ne prostora in ne pomena, kot bi si ga ta tema zaslužila. Ob 100. obletnici začetka prve svetovne vojne je Pomurski muzej Murska Sobota pripravil razstavo, kjer so z novimi raziskavami ugotovili, da je Prekmurje kot teritorialna pokrajina (statistično gledano) med evropskimi pokrajinami med tistimi, ki so **žrtvovale** najvišji delež padlih vojakov glede na število vseh prebivalcev. Tudi prizadevanja Prekmurcev za priključitev ali tudi združitev s Slovenci čez Muro tako v literaturi niso dobila ustreznega prostora. Ob pripravah na pomembno obletnico se žal bolj kot pomen tega dogodka za nadaljnji razvoj pokrajine postavlja vprašanje, ali je šlo za združitev ali pa za priključitev. Prekmurski jezik je že v času reformacije in protireformacije postal knjižni, žal pa danes številne besede izginjajo. Izginja ali opušča se tudi porabski jezik in vprašanje časa je, kdaj bo slovenščina v Porabju za vedno utihnila.

Pričujoči zapis je nastal tudi z namenom, da se po 100 letih poklonimo spominu na zavedne rojake, kot so bili katoliška duhovnika Jožef Klekl in Ivan Jerič, ki sta si prizadevala za

Mali triglav – Andovci, Orfalu, simbol slovenstva v Porabju. (Fotografija: Bernarda Roudi, osebni arhiv.)

združitev Prekmurja z matičnim narodom, ter dr. Matija Slavič, ki je kot pogajalec Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev na mirovni konferenci zagovarjal stališče Slovencev. Prav tako je zapis nastal z namenom, da ne pozabimo porabskih Slovencev in Porabja, kjer danes še živijo Slovenci, ki še govorijo slovensko. Če ne bo prizadevanja Slovencev v Republiki Sloveniji po ohranjanju slovenstva čez mejo, se postavlja vprašanje, koliko časa bomo »*domanjo slovensko rejč*« v Porabju še lahko slišali.

VIRI

Matična knjiga mobiliziranih vojakov v evangeličanski župniji Puconci 1914–1919.
Novine, Pobožen, družbeni, pismeni list za vogrske Slovence, 1914–1920.

LITERATURA

- Benczik, G. idr. (2008). Viri za zgodovino Prekmurja. Zbirka dokumentov, 2. zvezek, 1850–1921. Szombathely: Arhiv županije Vas; Zalaegerszeg: Arhiv županije Zala.
- Bojevniki. Spomini vojakov prve svetovne vojne. Ljubljana: Založba Karantanija, 2014.
- Jerič, I. (2000). Moji spomini, Murska Sobota: Zavod sv. Miklavža.
- Just, F. (2009). Porabje. Murska Sobota: Franc Franc.
- Kokolj, M. (1984). Prekmurški Slovenci od nacionalne osvoboditve do fašistične okupacije, 1919–1941. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Krenn, Mark idr. (2014). Zgodovina pomurske policije in orožništva. Murska Sobota: PVD Sever za Pomurje: PU 2014 (Murska Sobota).
- Mayer, L., Molnár, A. idr. (2008). Viri za zgodovino Prekmurja. Slovenski prevod: Magda Berden. Szombathely: Arhiv županije Vas; Zalaegerszeg: Arhiv županije Zala.
- Nečak, D., Repe, B. (2005). Prelom: 1914–1918. Svet in Slovenci v 1. svetovni vojni. Ljubljana: Založba Sophia.
- Pomurje 1914–1920. Zbornik radova. Čakovec: Pomurski muzej, 2011.
- Roudi, B. (2010). V Prekmurju po letu 1945. Magistrsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta.
- Ružič, A. Čepinci – zapiranje mejnega prehoda. Dostopno na: https://www.google.si/search?q=potek+sen%C5%BEermenske+meje+v+prekmurju&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b-ab&gws_rd=cr&dcr=0&ei=01JSWuj_BMTVwQKtw5r4Bg, dostop: 28. maj 2016.
- Slavič, M. (1999). Naše Prekmurje, zbrane razprave in članki. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Štepec, M. (2010). Slovenci + prva svetovna vojna 1914–1918. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije.
- Švajncar, J. J. (1988). Svetovna vojna 1914–1918. Slovenci v avstro-ogrski armadi. Maribor: Pokrajinski muzej Maribor.
- Ude, L. (1979). Boj za severno slovensko mejo 1918–1919 v Prekmurju. Spominski zbornik ob 60-letnici bojev za severno mejo. Maribor: Založba Obzorja.